

Каменчук І. С.
здобувачка ЗВО Навчально-наукового інституту педагогіки
спеціальності 013 Початкова освіта
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Сучасні вимоги освіти в Україні поставили перед шкільною освітою мету, що передбачає всебічний розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової та громадянської активності. Для досягнення

цієї мети важливу роль в освітньому процесі відіграє формування світогляду школяра. Зрештою, світогляд визначає загальну спрямованість людини, її прагнення та стійкість характеру і впливає на всю особистість, включаючи поведінку, звички, схильності, здібності та погляди. Світоглядні уявлення знаходяться в центрі суспільної та індивідуальної свідомості. Тому питання формування світогляду у дітей молодшого шкільного віку набуває сьогодні великого значення.

Ураховуючи сучасні вимоги Нової української школи й головну її мету – всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових і індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [1, с. 92] процес формування світогляду вимагає нових підходів і методів дослідження.

Ідеологічними засадами початкової освіти є здібності дітей, цінність дитинства, радість пізнання, розвиток особистості, здоров'я, безпека, гармонійний розвиток відповідно до вікових та індивідуальних особливостей і потреб дітей, формування загальнолюдських цінностей, утвердження життєвого оптимізму, розвиток самостійності, творчості та допитливості. У процесі реалізації основних цілей початкової освіти у дітей молодшого шкільного віку формується світогляд.

Світогляд є однією з форм самопізнання людини і суспільства та необхідною умовою життєдіяльності. Як зазначає В. Вілков «світогляд – це система поглядів, звернених на об'єктивний світ і місце людини в ньому, на ставлення людини до довколишньої дійсності та самої себе, а також зумовлені цими поглядами основні життєві позиції людей, їхні переконання, погляди, ідеали, принципи пізнання й діяльності, ціннісні орієнтації» [2, с. 306]. У світогляді за допомогою відчуттів, образів, понять, ідей, теорій відбувається освоєння різних типів відношення «людина – світ» [2, с. 307].

З іншої точки зору, світогляду – це не лише сума знань про світ, це синтез форм знання і різноманітних почуттів, цінностей, смислів осягнення світу людини, особисте бачення своїх власних проблем, не тільки процес засвоєння готового знання, досвіду, цінностей, а й сприйняття світу через потреби розвитку особистості [3, с. 213]. Світогляд – це система принципів, знань, ідеалів, цінностей, надій, вірувань, поглядів на сенс та мету життя, які визначають діяльність індивіда або соціального суб'єкта та органічно вплітаються у його вчинки та норми мислення [3, с. 214].

З точки зору світогляду, практичного освоєння світу та зміни його змісту в процесі теоретичного усвідомлення, основними структурними елементами є наступні:

- думки (відображення дійсності людською свідомістю, які задовольняють певні потреби та інтереси);

- уявлення (образ того, що вже було сприйнято у світі, і створення бажаних та очікуваних результатів, що зберігаються та відтворюються у свідомості людини);
- знання (сукупність наукових фактів, отриманих індивідом на основі вивчення накопиченого соціального досвіду людства);
- переконання (стійка думка, заснована на сприйнятті її правильності та незаперечності, тобто переконання відображає впевненість людини у правильності своїх поглядів та ідеалів);
- вчинки (дії як елемент структури світогляду припускають уміння людини використовувати знання, реалізувати переконання у конкретних життєвих ситуаціях, виражаючи особисту позицію, ставлення до людини, природи, держави, суспільства і ін.) [4, с. 118–119].

Науковці, які вивчають проблему світоглядів, структурують їх та поділяють на різні типи. Зокрема, В. Вілков та О. Салтовський виокремлюють буденний та теоретичний (за формами відображення та пов'язаними з ними об'єктами), індивідуальний та колективний (за різними об'єктами світоглядного відображення).

Буденний світогляд виникає як відображення щоденної діяльності людини. Передусім через почуття, настрої, емоції, логічно не оформлені уявлення. Буденний світогляд відображає світ і людське буття, як правило, без з'ясування їхньої сутності, причин, усвідомлення закономірностей виникнення [2, с. 310]. Теоретичний світогляд ґрунтуються на способах рефлексії понять, концепцій, теорій та гіпотез. Теоретичний рівень світогляду характеризується логічною стрункістю й оформленістю. Явища і події що відбуваються, пояснюються на основі розуміння їхньої сутності, знання причин і закономірностей [2, с. 311].

Індивідуальний світогляд відображає специфіку, неповторні риси людської особистості, особливості її існування, життєвого досвіду, унікальність духовного світу окремої особистості, її цілей та цінностей [2, с. 312]. У масовому світогляді відображається те, що властиве життєдіяльності багатьох людей, а також те спільне, що характерне для буття людей на певних історичних етапах у межах певних культур [2, с. 311].

За твердженнями Д. Мазохи та Н. Опанасенко світогляд поділяють на науковий та народний. Основними ознаками наукового світогляду є формування поглядів і переконань на основі пізнання законів розвитку природи, суспільства і мислення, сукупність філософських, суспільних, політичних, економічних, етичних і естетичних знань [4, с. 118]. Народний світогляд – це система історично зумовлених поглядів, переконань, ідеалів, які відображено у фольклорі, міфології, національній психології і характері певного народу, його культурно-історичних традиціях [4, с. 118].

У процесі формування світогляду формується особистість людини, її переконання та погляди на життя. Оскільки цілісна картина світу сприяє

адаптації молодшого школяра в навколишній дійсності, процес її формування включається в освітній процес уже в початковій школі. Тут, на думку Д. Ельконіна, треба спрямувати свою діяльність на створення такої найважливішої умови, як безперервність освіти і наступність у відборі та розподілі змісту по етапах навчання.

Показниками сформованості цілісної картини світу в молодших школярів можуть бути: стабільність, сталість або непохитність висловлюваних думок; віра у сприйняті і привласнені судження; упевненість і категоричність суджень; самостійне оцінювальне ставлення до об'єкта чи явища; емоційне обстоювання власної думки; відповідність висловлюваних суджень і вчинків, поведінки.

Виходячи з вищесказаного, можна бути впевненим, що у дітей молодшого шкільного віку, які навчаються за інтегрованою освітньою лінією «Я досліджую світ», будуть сформовані всі види світоглядів. Адже, пізнаючи навколишній світ, молодші школярі сприймають його, розуміють, оцінюють і визначають своє місце в ньому.

Метою інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (за О. Савченко) є особистий розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі [1, с. 212]. Шкільний курс охоплює такі освітні галузі: громадянську, історичну, соціальну, здоров'язбережувальну та природничу.

У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що громадянська та історична освітні галузі сприяють формуванню громадянської компетентності, готовності школяра до змін через осмислення зв'язків між минулим і сучасним; вироблення активної громадянської позиції на засадах демократії, поваги до свобод і прав людини; формування толерантного ставлення до оточуючих та набуття досвіду життя в соціумі [1, с. 96].

Соціальна і здоров'язбережувальна освітні галузі передбачають, насамперед, формування соціальної компетентності, активної громадянської позиції школяра; застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження здоров'я, добробуту та розвитку [1, с. 96].

Вивчення природничої освітньої галузі дозволяє сформувати компетентності в галузі природничих наук, техніки і технології; опанувати знаннями, уміннями і способами діяльності, які забезпечують успішну взаємодію з природою; сформувати основи наукового світогляду, відповідальності й природоохоронної поведінки школярів у навколишньому світі [1, с. 95].

Тематичну основу курсу «Я досліджую світ» складають змістові лінії, що охоплюють інтеграцію вище зазначених освітніх галузей, а саме: «Людина» (пізнання себе, своїх можливостей, здорова і безпечна поведінка); «Людина серед людей» (стандарти поведінки в сім'ї, суспільстві; моральні норми; навички співжиття і співпраці); «Людина в суспільстві» (громадянські права та обов'язки як члена суспільства; пізнання свого краю, історії, символів держави; внесок українців у світові досягнення); «Людина і світ» (толерантне ставлення до різноманітності світу людей, культур, звичаїв); «Людина і природа» (цілісність природи, взаємозв'язок об'єктів і явищ, відповідальна діяльність людини у природі, залежність між діяльністю людини і станом довкілля) [1, с. 213].

При вивченні курсу «Я досліджую світ» процес формування світогляду в молодших школярів буде здійснюватися ефективніше коли школярі будуть виконувати різноманітні завдання дослідницького характеру. Так, наприклад: дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно? Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими предметами, явищами; спільне – відмінне, до якого цілого воно належить); дослідження-спостереження (Як воно діє? Що з ним відбувається? Для чого призначене?); дослідження-пошук (запитання, передбачення, встановлення логічної послідовності явищ, подій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків (Чому? Яким чином? Від чого залежить?), догадка, висновок-узагальнення) [1, с. 213].

Аналіз змісту інтегрованого курсу «Я досліджую світ» та методичних рекомендацій дозволяє виділити основні шляхами формування світогляду молодших школярів, а саме: оволодіння науковими знаннями (виділення провідних світоглядних ідей, понять; поняття про особистість та її роль; розкриття фактів, явищ, виявлення причин та взаємозв'язків у навколишньому світі); організація освітнього процесу (включення школярів у самостійну пізнавальну діяльність; усвідомлення, розуміння, оцінювання фактів і явищ; емоційність школярів та відстоювання своїх позицій); залучення школярів до позакласної та позашкільної роботи (участь в гуртках, диспутах, конференціях і ін.); організація досвіду поведінки учнів (розуміння світу і себе в ньому; виявлення позицій і переконань; власний вибір і доведення своєї думки) [5, с. 149].

Література:

1. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 класи. Київ: ТД «Освіта-Центр плюс», 2018. 239 с.
2. Вілков В. Ю., Салтовський О. І. Людина і світ: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.
3. Діденко В. Ф., Діденко Л. В., Кондрашова-Діденко В. І. Людина і світ: навчальний посібник. Київ: «Вища школа», 2001. 227 с.
4. Мазоха Д. С., Опанасенко Н. І. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 232 с.

Черненко Г. Формування світогляду в молодших школярів при вивченні інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Humanitarium. 2019. Том 44, Випуск 2. С. 144–150.